

“QOCA VƏ DƏNİZ” ƏSƏRİNDƏ FRAZEOLoji ÇALARLILIQ VƏ DƏRİNLİK: ERNEST HEMİNQUEYİN SÖZLƏRLƏ YARATDIĞI SƏSSİZ MÜBARİZƏ

Maya Muradova

Lənkəran Dövlət Universiteti, Lənkəran, Azərbaycan

e-mail: mm_lady@mail.ru

ORCID: 0000-0002-3672-3644

DOI: 10.30546/2960-1967.2025.2.2015

Xülasə. “Qoca və dəniz” əsərində frazeoloji vahidlər obrazların psixoloji dərinliyini, süjetin emosional yükünü və bədii dilin rəngarəngliyini artıran əsas vasitələrdən biri kimi çıxış edir. Bu ifadələr hadisələrin təsir gücünü gücləndirir, qəhrəmanın daxili mübarizəsini və təbiətlə qarşıdurmasını daha dolğun ifadə edir. Frazeologizmlər həm üslubi ahəng yaradır, həm də mətnin milli-mədəni kontekstini dərinləşdirir. Tərcümə zamanı bu ifadələrin qorunması və ya uyğun şəkildə əvəz olunması bədii mətnin mənasına və təsirinə birbaşa təsir göstərir. Sadə və lakonik dilə malik olan əsər, frazeoloji ifadələrin köməyi ilə çoxqatlı məna qatları yaradır və oxucu ilə emosional bağ qurur. Bu xüsusiyyətlər onu dilçilik və ədəbiyyat baxımından əhəmiyyətli nümunəyə çevirir.

Açar sözlər: frazeoloji vahidlər, bədii üslub, semantik təhlil, mədəni kontekst, obrazın dili, Heminquey üslubu

Giriş

Frazeologizmlər, dilçilik sahəsindəki başqa adları idiomlar və ya sabit ifadələr, mənaları tərkibindəki sözlərin ayrıca mənasından çıxarılması mümkün olmayan sabit söz birləşmələridir. Dilçilik elmində tanınmış rus dilçisi, leksikoloq və frazeoloq Aleksandr Vladimiroviç Kunin nəzəriyyəsinə görə, frazeoloji birliklər-frazeoloji birləşmələrə, vəhdətlərə, kollokasiyalara və ifadələrə bölünür ki, bu da onların semantik bütövlük və struktur sabitlik səviyyəsini fərqləndirir [4, s.16; 1, s.15-19].

Frazeologizmlərin dillərdəki istifadə məqsədi dərin və geniş spektrli mənalar yaratmağa, dillərin məna çalarlarını vurğulamağa xidmət edir. Eyni zamanda frazeoloji vahidlər ingilis nəsrində emosional mahiyyət və dərinlik, kultural mənalar və realist təsvir yaratmaq üçün çox geniş istifadə olunur. Yazıçılar, ələlxüsus, Ernest Heminquey, Çarlz Dikenz, Mark Tven və başqa müasir dövr yazıçıları bu vahidləri obrazların xarakterini, cəmiyyətin dilini, onların həyat tərzini çatdırmaq üçün işlədirlər.

Dilçilikdə məlumdur ki, dil sistemində mövcud olan bütün sabit söz birləşmələri frazeoloji vahid kimi dəyərləndirilmir. Frazeologiya şöbəsi üzrə tədqiqatçılar (V.V. Vinogradov, A.V. Kunin, İ. Məmmədli və b.) qeyd edirlər ki, frazeologiya yalnız məcazi anlam daşıyan, komponentləri sabit və bütöv mənali ifadələrdən ibarət olur. Vinogradovun təsnifatına görə deyə bilərik ki, sabit söz birləşmələrinin yalnız müəyyən hissəsi frazeoloji birlik statusu qazanır, çünki frazeologiyanın əsas meyarları — semantik bütövlük, sabitlik və təkrarlanma — bütün sabit konstruksiyalarda müşahidə olunmur. Başqa tərəfdən, Kunin frazeoloji vahidlərin emosional-ekspressiv yükləndiyini və dilin milli-mədəni kodunu daşdığını ciddi şəkildə vurğulayır. Bu baxımdan, terminoloji söz birləşmələri, kəlmələrarası söz birləşmələri və sabit sintaktik modellər frazeologiyanın tərkibinə daxil edilmir; onlar yalnız formal sabitliyə malikdirlər, lakin məcazi-idiomatik məna daşıyırlar.

Frazeoloji vahidlərin tərcüməsi istiqamətində aparılan araşdırmalar deməyə əsas verir ki, frazeoloji birləşmələr bir dildən digərinə çevrilərkən iki əsas üsuldən istifadə olunur: təsviri üsul və kalka üsulu. Təsviri üsulda idiomun mənası məzmun baxımından tərcümə edilir və ifadənin ideyası qorunur, lakin forması dəyişir. Bu zaman idiomatik ekvivalent olmadıqda məna ötürülməsi prioritet sayılır. Məsələn, “You can’t teach an old dog new tricks” ifadəsi təsviri üsulla Azərbaycan dilində “Köhnə vədişləri dəyişdirmək çətindir” kimi tərcümə olunur.

Kalka üsulu isə frazeoloji vahidin strukturuna və komponentlərinə mümkün qədər sadıq qalmaqla məzmunun birbaşa tərcüməsidir. Lakin tədqiqatçılar vurğulayırlar ki, bu üsul yalnız struktur və məna uyğunluğu olan hallarda uğurlu olur; əks halda ifadə süni və qeyri-təbii səslənə

bilər. Məsələn, “a man can be destroyed but not defeated” kimi ifadələrdə leksik kalka mümkündür, çünki həm məcazi mənə, həm də sintaktik quruluş Azərbaycan dilində uyğun olaraq belə qarşılıq tapır: “İnsan məhv ola bilər, amma məğlub ola bilməz”.

Beləliklə, frazeoloji materialın təhlili və tərcüməsi zamanı həm dilin daxili qanunauyğunluqları, həm də mədəni-semantik kontekst mütləq nəzərə alınmalıdır. Bu, Heminqueyin yaradıcılığındakı frazeoloji vahidlərin təhlilini daha da vacib və maraqlı edir, çünki onun ifadələri təkcə dil faktı kimi deyil, həm də mənəvi-fəlsəfi kod kimi çıxış edir.

Ernest Heminqueyin ədəbi yolu XX əsr ingilis nəsrində inqilabi dönüş nöqtəsi hesab edilir. O, ədəbi şişirtmələrdən uzaq, sadə və konkret cümlələri ilə tanınır. Yaradıcılığında əsasən “Buz dağı” prinsipinə əsaslanan müəllif yalnız görünən hissəni təqdim edir, dərin mənalar isə oxucunun şüuraltına təsir edir. Əsərlərindəki qəhrəmanlar çox zaman daxili monoloqlarla deyil, dialoq və hərəkətləri ilə tanınır [5, s.66-68]. Bu, Heminqueyin realizminə məxsusi güc verir. Dialoqları ilə yazılı dilə danışq sadəliyi gətirməklə, Heminquey amerikan nəsrində yeni bir minimalizm ənənəsi yaratmışdır. Onun adətən minimalist təsir bağışlayan nəsrində, əslində, bədii ifadə vasitələri – xüsusilə frazeoloji vahidlər və idiomatik ifadələr – olduqca zəngindir. Bu vahidlər mədəni çalarların ötürülməsində, obrazların dərinləşdirilməsində və tematik rezonansın yaradılmasında mühüm rol oynayır [7, s.1-3].

Heminqueyin frazeologiyadan istifadəsi onun həm danışq, həm də mədəni dildəki ən kiçik detallar barədə olan incə anlayışını əks etdirir. Əsərlərini analiz edərkən onun, reallığı metaforik dərinliklə birləşdirdiyini görmək mümkündür.

Həcm baxımından çox da böyük olmayan, yaradıcılığının parlaq nümunələrindən olan “Qoca və dəniz” povestini analiz edərkən fərqli mühiti sadə sözlərlə və frazeoloji vahidlərlə yazmış olduğu bu əsər ilə, əslində, Heminqueyin çox mahir şəkildə oxucunun diqqətini əsərə cəlb etdiyini aydın görmək olar.

“Qoca və dəniz” nəsr əsərində özünəməxsus formada yaratmış olduğu orijinal frazeoloji vahidlər, Heminqueyin bu əsərindəki sadə struktura baxmayaraq, insan varlığının mənasına dair dərin fəlsəfi fikirləri özündə birləşdirir.

Müxtəlif dövrlərdə “Qoca və dəniz” əsəri fərqli prizmalardan tədqiq edilmiş və tənqidçilərin irəli sürdüyü fikirlər diqqət çəkmişdir.

Bickford Sylvester, Larry Grimes və Peter L. Hays, Ernest Heminqueyin “*Qoca və dəniz*” əsərinin dərin təhlilini təqdim edən tanınmış ədəbiyyatşünaslardandır. Onların Kent State University Press tərəfindən nəşr olunmuş “*Reading Hemingway’s The Old Man and the Sea: Glossary and Commentary*” adlı əsəri, bu povest üzərində aparılmış ən əhatəli və nüfuzlu tədqiqatlardan biri hesab olunur. Bu tənqidçilər, E.Heminqueyin “Qoca və dəniz” əsərindəki simvolizmi, dini və mifoloji istinadları, həmçinin Afro-Kuba mədəniyyətinə olan əlaqələri araşdırmışlar. Onlar, əsərin çoxqatlı mənalarını və onun ədəbi janr baxımından hibridliyini təhlil etmişlər. Onların tədqiqi əsərin simvolizmini, ədəbi istinadlarını və mədəni kontekstini ətraflı şəkildə təhlil edir [3].

Bəzi ənənəvi tənqidlər əsərin mübariz qocanın əzmkarlığı və ümidini itirməməsi mövzusunda yüksək qiymətləndirildiyini göstərir. Əsərdəki “Marlin” isə amala uğrunda mübarizəni, həm də həyatda var olmağı simvollaşdırır. Bununla yanaşı əsərdə olan kiçik, lakin önəmli detallar onu da deməyə əsas verə bilər ki, “Marlin” Santyaqonun güclərinin və gənc yaşlarındakı şən-şöhrətinə qayıtmaq istəyinin simvolu da hesab edilə bilər. Əsərin ümumi məzmunundan onu da demək mümkündür ki, böyük bir boşluq və çətin bir mübarizə qocanın ümidlərini sarsıtmır. Bu mübarizə ilə o, gənclikdəki şöhrətini, gücünü, iradəsini geri qaytarmaq istəyir. Qoca xəyalpərəstdir. Gəmidə sol əlini yaraladıqdan sonra oxşar ağrını hələ cavan ikən Kasablankada gəmi tərsanəsindəki zənci ilə olan qolunun gücü üçün yarışdığı zamanda yaşamış olduğunu xatırlayır. Uzun çəkən yarışmanın sonunda zənciyə qalib gəldiyini və ona bu işdə sağ əlinin köməyə gəldiyini xatırlayır. Həmin qələbədə də sol əlinin yaralanmış və qıc olmuş olduğunu

yadına salıb, hazırda əlinin bu hala düşməsinə üzülmür. O zaman olduğu kimi indi də sağ əli onun köməkçisidir. Sağ əl ona keçmiş uğuruna geri qayıtmağa kömək edəcək.

Əsərdə cərəyan edən hadisələr, əsasən, balıqçıların həyat-tərzini əks etdirsə də, burada milli folklor elementləri, xüsusilə balıqçılıqla bağlı inanclar, rituallar da yer almışdır.

Qeyd etmək yerinə düşərdi ki, monoloqlarında dəniz ağuşunda çətinliklə mübarizə aparan qocanın mətinliyini nümayiş etdirən dənizlə bağlı inanclardan başqa, əsərin ayrı-ayrı hissələrində olan dialoq və təsvirlərdə rituallara və dini inanclara aid parlaq nümunələr görmək mümkündür. Belə ki, səksən dörd gün dənizə çıxıb lakin əliboş geri qayıdan qocanın təsviri ilə başlanan əsərin sonrakı hissələrində də bu səpkilər incə şəkildə vurğulanmışdır.

“- *Gəlsənə, bir lotoreya bileti ala. Özün də seçib səksən beş nömrəli bilet götürək. Sabah səksən beşinci gün olacaq.*

- *Ala da, - oğlan dərhal razılaşdı, - bəlkə, səksən yeddi nömrəli bilet götürək, ötən dəfə axı səksən yeddi gün getmişdin, rekord yadındadır?*” [2, s.580].

“- *Səksən dörd uğurlu rəqəmdir, - deyə qoca gülümsədi, - sabah min girvənkə ağırlığında bir balıq tutub gətirsəm, nə deyərsən?*” [2, s.579].

“*İndi bir az yatıb dincələ bilərəm, hər ehtimala qarşı kəndiri də ayağımın baş barmağına bağlayım ki, tərpənən kimi yuxudan ayılıım. Qayıq axın özünü aparacaq. Bu gün səksən beşinci gündür, mütləq balıq tutacağam*” [2, s.597].

“- *Hə, balıq, indi necəsən? Kəndir sənə əzab verir? - deyə xəbər aldı və tez də əlavə etdi:- Elə məni də incidir. Nələr çəkdiyimi Allah özünü yaxşı görür*” [2, s.607].

“*Qoca ixtiyarsız halda dua oxumağa başladı. Hərdənbir yorğunluqdan sözlər yadından çıxırdı; bunu duyduqda duanı daha yeyin oxuyurdu ki, söz sözü çəkib gətirsin və yaddan çıxmasın. Onu da yaqın etdi ki, “müqəddəs Məryəm ana” duasını təkrar etmək heç demə “Həzrəti-İsa”dan daha asanmış*” [2, s.613].

“*Ey müqəddəs ana, bu balıq çox gözəl olsa da, dua elə ki, canını tapşırsın!*” [2, s.613]

Heminquey yaradıcılığına münasibəti birmənalı olmayan dahi Folkner “Qoca və dəniz” yüksək dəyərləndirmişdi: “Bu əsər Hüminqueyin ən yaxşı əsəridir, çünki bu əsərdə Heminquey əvvəllər tapa bilmədiyi Allahı tapıb” [2, s.10].

“*Özün kömək ol, ilahi! Əhd edirəm, yüz dəfə “Həzrəti-İsa”, bir o qədər də “müqəddəs Məryəm ana” duası oxuyaram. Amma bu saat yox. Elə hesab elə ki, oxumuşam, - xəyalən Allaha müraciət etdi, - sonra mütləq oxuyacağam*” [2, s.628]. Bu monoloqla öz iradəsi sayəsində çətinliklərlə mübarizə aparan qocanın gözəgörünməz varlığa pənah gətirdiyi məqam da əsərdəki dini inanc motivlərindəndir.

Bəxtsizliyə düçar olmuş və bunu bəzən nitqində vurğulayan, lakin gələcək üçün nikbin ümidləri olan və mübarizədən yorulmayan qocanın sonadək əzmlı duruşu əsəri zənginləşdirir.

“*O, heç vaxt ümidini itirmir, həmişə gələcəyə inanırdı*” [2, s.579].

“*Mən tilovu həmişə düz atıram, - deyə qoca düşündü - amma nədənsə, bəxtim gətirmir. Kim bilir, bəlkə, bu gün tale üzümə güləcək, həmişə eyni cür olmur ki. Bəxtin gətirməsi böyük şeydir. İşimdə diqqətli olmaq mənim adətimdir. Kaş tale üzümə güləydi, işlərim düzələydi*” [2, s.591].

“*Vallah, bütün bunlar yuxu olsaydı, daha yaxşı olardı. Eh, kim bilir? İşlər yaxşılaşa da bilər*” [2, s.645].

“*-Yox! Mənim bəxtim yatıb. Gətirmir ki, gətirmir*” [2, s.655].

Heminqueyin bu əsərində Kuba mühitinin realizmini gücləndirmək və mədəni mühiti hiss etdirmək üçün ingilis dilindən başqa, əsasən ispan (İspaniya və Latın Amerikası) dilindən olan söz və ifadələr istifadə olunur. Bu sözlər əsərə həm təbiilik gətirir, həm də xarakterlərin sosial-mədəni durumunu daha inandırıcı edir. Bu sözlərdən:

“*salao*” - “bəxti gətirməyən”, “uğursuz” mənasındadır. Əsərdə qoca balıqçı Santyaqonun uzun müddət balıq tuta bilməməsinə görə onu belə adlandırırdılar. Bu sözü həm də qismən onun psixoloji durumu ilə də izah edilə bilər. Əsəri analiz edərkən, qeyd etmək yerinə düşərdi ki, “salao”

sözü “uğursuz” sözü ilə əvəz oluna bilərdi, lakin milli koloritlik azaldı və yaxud itərdi. “*But after forty days without a fish the boy’s parents has told him that the old man was definitely and finally salao*” [6, s.9].

“*bodega*” - ispancadan tərcümədə “kiçik mağaza” və ya “şərab anbarı” mənələrindədir. Balıqçının özünə ərzaq və qəzetlərini aldığı məkan mənasında işlədilmişdir. “*Perico gave it to me at the bodega, he explained*” [6, s.18].

“*la mar*”- ədibin qələmində dənizə xitabən işlədilmişdir. O, hərdən dənizə “*la mar*” deyərək ona şəxsiyyət və məna verir. Kuba dəniz mədəniyyətində dəniz həyat mənbəyi kimi qəbul edilir. Dənizlə əlaqəli mədəni və emosional əlaqəni vurğulamaq üçün bu söz güclü vurğuya malikdir. “*He always thought of the sea as la mar which is what people call her in Spanish when they love her*” [6, s.32].

“*Que va!*” - “yox bir” nida tonundadır və dialoqu daha təbii və canlı etmək üçün işlədilib.

“- *Que va!* - oğlan cavab verdi - *Neynəməli, biz kişilərin taleyi belədir*” [2, s.586].

Povestdə balıqçılıqla bağlı ispan dilindən olan terminlərə də rast gəlinir ki, bu, balıqçılıq mühitinin dəqiqliyini və yerli elementləri göstərmək üçün və əsərə Kuba cəmiyyətində balıqçılıq sənətinin incə detallarını vurğulamaq üçün işlədilmişdir. Əsərin qəhrəmanlarının adlarını da analiz edərkən onların Kuba və latın Amerikası mənşəli adlar olduğu diqqəti çəkir. Bu əsərə canlılıq gətirən kiçik də olsa, vacib elementlərdir.

“*Qoca və dəniz*” əsərində frazeologizmlər əsərin qəhrəmanı Santyaqo obrazının dərinləşdirilməsinə, eyni zamanda dözümlü, qürur və insanın təbiətlə mübarizəsi kimi əsas mövzuların vurğulanaraq qabardılmasına xidmət edir [3].

Əslində, əsər Kuba cəmiyyətində balıqçılığın sadə insanların əsas peşələrindən biri olması, balıqçı həyatının geniş təsviri kimi xarakterizə edilsə də, Santyaqo obrazı Latın Amerikasında sadə, həm də yoxsul, imkanları məhdud insanların təsviri kimi də hesab edilə bilər.

Əsərdə Santyaqo tez-tez daxili monoloqları və Manolinlə söhbətlərində idiomatik ifadələrdən istifadə edir. Məsələn, “*insan məğlub ola bilər, amma məhv edilə bilməz*” kimi ifadə, klassik idiom olmasa da, atalar sözü kimi tematik yük daşıyır və frazeoloji ifadələrin təkrar, mədəni və mənəvi gücünü əks etdirir. Bu qəbildən olan ifadələr Heminqueyin öz dilinə yeni frazeoloji vahidlər qazandırdığını da göstərir. Santyaqo və Manolinin dialoqları Kuba ləhcəsinin və yerli ifadələrinin incə cizgilərini özündə daşıyır. Heminquey bura sözlərin sadəliyi, təbii danışq tərzı və mədəni konteksti daxil etmişdir.

Əsərdə ədibin yaratdığı orijinal frazeoloji vahidlər onun sadəliyə əsaslanan yazı üslubunun, zəngin fəlsəfi düşüncəsinin və insani varlığın mənasına dair estetik baxışlarının bariz nümunələridir. Aşağıda, bu əsərdəki Heminqueyə məxsus orijinal frazeoloji ifadələr, onların mənası və ədəbiyyata gətirdiyi estetik çalar, incə zövq verilmiş və frazeoloji ifadələrin istifadəsi, onların əsərdəki funksiyası və üslubi rolu araşdırılmışdır.

Heminquey sadə və konkret yazı tərzı ilə tanınsa da, onun frazeoloji vahidlərdən məqsədyönlü istifadəsi dil ustalığını və ifadə zənginliyini nümayiş etdirir. “*Qoca və dəniz*” əsərində idiomlar və mədəni məna daşıyan ifadələr nəsrə çoxqatlılıq gətirir, obrazları dərinləşdirir və ümumbəşəri mövzuları vurğulayır. Heminquey frazeoloji vahidlərdən əsərinin alt qatında ustalıqla istifadə edərək oxucunu ilk baxışdan sadə görünən cümlələrin arxasındakı emosional və fəlsəfi dərinliklə tanış edir [7].

“*İnsanı məğlub etmək olar, lakin onu məhv etmək olmaz.*” (Orijinal: “*But man is not made for defeat. A man can be destroyed but not defeated*”) [6, s.114].

Mənası: İnsan əzab və çətinliklə üzləşə bilər, mübarizə apara bilər, məğlubiyyətə düşərək uduza bilər, lakin ruhən, iradə baxımından sarsıdıla və məhv edilə bilməz.

Ədəbiyyata bəxş etdiyi töhfə: Bu ifadə təbiətin ən ali yaradılışı olan insanın daxili gücünün simvoludur. Ədib bu cümlə ilə insanın məğlub olduğu vaxtlarda belə mənəvi ucalığını qorumağı olduğunu vurğulayır. Əsərin qəhrəmanının dözümlülüyü bu cümlə ilə zirvəyə çatır.

“Qoy o elə bilsin ki, mən olduğumdan daha güclü bir kişiyəm və onda elə olaram.”
(Orijinal: *“Let him think I am more man than I am and I will be so”*) [6, s.71].

Mənası: İnam və əzm insanın özünü aşmasına belə kömək edə bilər.

Ədəbiyyata bəxş etdiyi töhfə: Bu ifadə Heminqueyin xarakterə və daxili gücə, əzmə və iradəyə verdiyi əhəmiyyətin ifadəsidir. İnsan özünü necə görürsə və ya başqalarına necə görünmək istəyirsə, elə birinə çevrilə bilər.

“İndi əlində olmayanı düşünməyin vaxtı deyil. Olanla nə edə bilərsiniz, onu düşün.”
(Orijinal: *“Now is no time to think of what you do not have. Think of what you can do with what there is”*) [6, s.122].

Mənası: Reallığı qəbul etmək və hazırda mümkün imkanlarla yaşamaq, mübarizə aparmaq.

Ədəbiyyata bəxş etdiyi töhfə: Praktiki və fəlsəfi dəyərlər bu cümlədə qovuşur. Bu fikir insanın realist və fəaliyyət yönü olması fikrini aşılayır.

“Ağrı bir kişi üçün əhəmiyyətli deyil.” (Orijinal: *“Pain does not matter to a man”*) [6, s.93].

Mənası: Əsl kişi dözümlü, ruhən və mənən sarsılmaz, sınımlı.

Ədəbiyyata bəxş etdiyi töhfə: Bu cümlə Heminqueyin kişi arxetipinə – güclü, əzmli, sakit, dözümlü insan obrazına verdiyi vacibliyi vurğulayır. Frazeoloji dəyəri onun emosionala deyil, əməllərə önəm verməsi ilə əlaqədardır.

“Balıq, mən ölənə qədər sənə qalacağam.” (Orijinal: *“Fish, he said softly, aloud, I’ll stay with you until I am dead”*) [6, s.58].

Mənası: Sadıqlıq, sona qədər mübarizə və əzmkarlıq anlayışlarıdır.

Ədəbiyyata bəxş etdiyi töhfə: Santyaqonun monoloqlarından görünür ki, əsərdəki balıq düşməni yox, sanki həmfikir bir varlıqdır. Heminquey təbiətlə insanın bir-birinə olan bağlılığını, hörmətini incə və poetik yolla göstərir.

“Bəxt yaxşıdır. Amma mən daha dəqiq olmağa üstünlük verirəm. Bəxt gələndə hazır olarsan.” (Orijinal: *“Every day is a new day. It is better to be lucky. But I would rather be exact. Then when luck comes you are ready”*) [6, s.36].

Mənası: Uğur təsadüfi ola bilər, amma hazırlıqlı olmaq vacibdir.

Ədəbiyyata bəxş etdiyi töhfə: Rasionalizm və hazırlıq düşüncəsi bu fikirdədir. “Qoca və dəniz” əsərində Heminquey təkcə hissə, instinktə və şansa deyil, peşəkarlığa da önəm verir. Dənizçi Santyaqonun təbiət varlıqları, təbiət hadisələri haqqında olan məlumatlılığı bunu deməyə əsas verir.

“Qoca və dəniz” əsərindəki Heminqueyə məxsus frazeoloji ifadələrin bir neçəsinin leksik-semantik təhlilini apararaq və onları müasir Azərbaycan frazeoloji sistemi ilə müqayisə edək. Bu təhlil əsasında ədibin frazeologiya sahəsində yaratdığı yeniliyi və fərdi dəst-xəttini daha aydın görə bilərik.

“A man can be destroyed but not defeated.”

“destroyed” – özündə fiziki məhv olma (birbaşa, lüğəvi mənada) yükünü daşıyır.

“defeated” – ruhən sarsılmaq, sınımaq, daxili məğlubiyyət (emosional) mənasındadır.

Semantik olaraq xarici (bədəni) və daxili (ruh) qatda insanın apardığı mübarizə, şərəf və əbədlilik ideyasını özündə əks etdirir.

Azərbaycan dilində yaxın frazeoloji ifadə: “Diz çökər, baş əyməz”; “Baş kəsilər, baş əyilməz”.

Bu atalar sözlərində də qəhrəmanlıq, mənəvi ucalıq və yenilməzlik motivi var.

“Let him think I am more man than I am and I will be so”.

“more man” – təkcə cinsi güclülük deyil, iradə, güc, əzm anlamındadır.

“I will be so” – düşüncə ilə fiziki davranışın vəhdətidir.

Azərbaycan dilində yaxın ifadə: “İnanan dağları aşar”; “Özünü kişi bilən tükədən asılar”.

Bu deyimlərdə özünəinamın və inamın gücünün obrazlı ifadəsi poetik təsvir edilir.

“Pain does not matter to a man.”

“pain” – fiziki və mənəvi ağrı anlamında olsa da, kontekstdə fiziki üstünlükdədir.

“man” – ədibin yaratdığı tipik kişi (dözümlü, yenilməz) obrazıdır.

“does not matter” – ağrının rədd edilməsi, iradənin qalib gəlməsinin poetik dildəki təsviridir.

Azərbaycan dilində olan frazeoloji oxşarlığı: “Kişi ağrıya dözər”; “Dərdini dişinə çək”. Bu deyimlər səbr, səssiz dözümlü, kişi ləyaqəti anlayışlarını ehtiva edir.

“Fish, I’ll stay with you until I am dead.”

“fish” – antropomorfik obraz, mübarizə obyektinə hesab edilir.

“stay with you” – sadıqlıq, mübarizə ruhundadır.

“until I am dead” – son dəqiqəyə qədər əzmi ifadə edir.

Azərbaycan dilindəki qarşılığı: “Ölümünə burdayam”. Bu tip ifadələr sadıqlıq, sonadək mübarizə kimi mənaları daşıyır. Azərbaycan folklorunda bəxtlə zəhmət arasında bu tipli qarşılaşdırmalar mövcuddur.

Nəticə

Ernest Heminqueyin “Qoca və dəniz” əsəri ədəbiyyatdakı bədii dil ilə frazeoloji vahidlərin ustalıqla və məqsədyönlü istifadəsini göstərən ən gözəl nümunələrdən biridir. Müəllifin sadə yazı tərzini olmasına rəğmən, əsər zəngin mənə layları və fəlsəfi təhlillərlə zəngindir. Məqalə boyunca aparılan frazeoloji təhlillər deməyə əsas verir ki, Heminqueyin istifadə etdiyi frazeologizm təkcə dilin bədii imkanlarını deyil, həm də insanın daxili dünyasını, iradə və mətinliyini, əzmini ifadə etmək üçün effektiv vasitəyə çevrilir.

Əsərdəki frazeoloji vahidlər əsərin qəhrəmanı Santyaqonun xarakterini zənginləşdirir və dərinləşdirir, insan və təbiət münasibətinə yeni fəlsəfi baxış gətirir. Bu ifadələr mədəni və mənəvi dəyərlə malikdir.

Belə bir nəticəyə gələ bilirik ki, Heminqueyin frazeoloji ifadələrə verdiyi funksional-estetik yük, onun yazıçı kimi dilə münasibətini və insanın varlıq mübarizəsinə verdiyi yüksək fəlsəfi qiyməti ortaya qoyur. Bu baxımdan “Qoca və dəniz” əsəri frazeoloji dildəki yenilik və zənginlik baxımından dəyərli bir nümunə kimi çıxış edir. Əsər insan iradəsinin gücünü, təbiətlə harmoniyada yaşamağın əhəmiyyətini və həyatın mənasının sadə, lakin dərin məqamlarını vurğulayır.

Ədəbiyyat

1. Anglo-ruskiy frazeologicheskiy slovar. Phantastike.com.
https://www.phantastike.com/dic/anglo_ruskiy_frazeologicheskiy_slovar/djvu/view/
1. Ernest Hemingway (2010). Seçilmiş əsərləri. Şərq-Qərb. Bakı. 479 s. 574-656
2. Reading Hemingway’s The Old Man and the Sea. (2017) Kent State University Press.
<https://www.kentstateuniversitypress.com/2017/reading-hemingways-the-old-man-and-the-sea/?utm>
3. Studfile.net. (2019) <https://studfile.net/preview/10892119/page:16/>
4. The literary style of Ernest Hemingway. Gulhaya Toshova və Nargiza Istamovna Aminova. Uchenyy XXI veka ResearchGate. December (2022). s.66-68
https://www.researchgate.net/publication/367277973_The_literary_style_of_ernest_hemingway
5. “The old man and the sea” (2022) Charles Scribner’s son, New York. 140 s.
6. Writing style of Ernest Hemingway. Ayesha Farooq (2017). Academia.edu.
https://www.academia.edu/33277786/Writing_style_of_Ernest_Hemingway

ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКАЯ ВЫРАЗИТЕЛЬНОСТЬ И ГЛУБИНА В ПРОИЗВЕДЕНИИ «СТАРИК И МОРЕ»: БЕЗМОЛВНАЯ БОРЬБА, СОЗДАННАЯ ЭРНЕСТОМ ХЕМИНГУЭЕМ С ПОМОЩЬЮ СЛОВ

Мая Мурадова

Лянкяранский государственный университет, Лянкяран, Азербайджан

Фразеологизмы в повести «Старик и море» усиливают художественную выразительность, подчеркивают внутренние переживания героя и придают тексту эмоциональную насыщенность. Эти устойчивые выражения углубляют культурный контекст произведения, создавая тесную связь между персонажами, событиями и окружающим миром. Через фразеологические обороты передаются напряжённость борьбы человека с природой и философские размышления о жизни и судьбе. Лаконичный стиль сочетается с насыщенностью языка, где каждая идиома приобретает дополнительную смысловую нагрузку. При переводе сохранение фразеологизмов требует особого внимания, так как от этого зависит точность передачи художественной структуры. Произведение служит ценным материалом для лингвистического и литературного анализа.

Ключевые слова: фразеологизмы, художественный стиль, семантический анализ, культурный контекст, язык персонажей, стиль Хемингуэя

PHRASEOLOGICAL NUANCES AND DEPTH IN “THE OLD MAN AND THE SEA”: THE SILENT STRUGGLE CREATED BY ERNEST HEMINGWAY THROUGH WORDS

Maya Muradova

Lankaran State University, Lankaran, Azerbaijan

In *The Old Man and the Sea*, phraseological units play a key role in enriching the narrative with emotional depth, cultural resonance, and stylistic cohesion. These expressions emphasize the protagonist's internal struggle and reinforce the dramatic tension of the human-nature conflict. They contribute to the symbolic meaning of the text and help build a vivid, multilayered atmosphere. Despite the simplicity and brevity of the language, the use of idiomatic phrases introduces subtle nuance and expressive power. Such elements deepen the cultural context and highlight the universal themes of endurance, dignity, and existential reflection. The accurate handling of these units in translation is essential for preserving the integrity and impact of the work. The novella stands out as a valuable example for both linguistic and literary exploration.

Keywords: phraseological units, literary style, semantic analysis cultural context, character language, Hemingway's style

Daxil oldu: 08.07.2025

Çap edildi: 15.12.2025